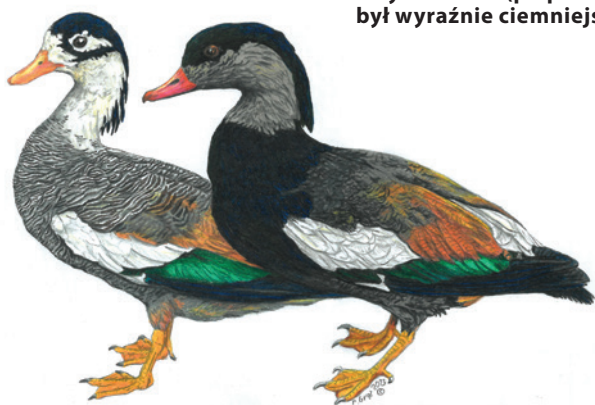

W XXI wieku ornitologia wciąż skrywa wiele tajemnic. Na naszej planecie żyją gatunki ptaków praktycznie nieznanie nauce. Niektóre z nich są tak tajemnicze i rzadko obserwowane, że nie ma pewności, czy istnieją.

PIOTR GRYZ

www.ornitofrenia.pl

Kazarkę czubatą charakteryzował wyraźny dymorfizm płciowy, przy czym samiec (po prawej) był wyraźnie ciemniejszy.

rys. Piotr Gryz

Kazarka czubata

W istnienie kazarki czubatej – kuzynki żyjących w Polsce kazarki rdzawej i ohara – aż trudno uwierzyć. Gatunek ten jest znany z zaledwie pięciu obserwacji, trzech wypchanych okazów i kilkunastu rysunków. Czy wciąż istnieje? A może należy już do gatunków wymarłych?

Do rodziny kaczkowatych Anatidae należy wiele interesujących gatunków. Część z nich charakteryzuje wyjątkowo piękne upierzenie, jak np. przedstawiciele plemienia Tadornini, które w Polsce reprezentują 4 gatunki: ohar *Tadorna tadorna*, kazarka rdzawa *Tadorna ferruginea*, gęsiówka egipska *Alopochen aegyptiaca* i mandarynka *Aix galericulata*. Należy jednak zauważyć, że kazarka rdzawa jest w naszym kraju jedynie gościem, a dwa ostatnie gatunki są obce – pochodzą odpowiednio z Afryki i z Dalekiego Wschodu. Na Dalekim Wschodzie żyła również, bądź też wciąż żyje,

ich najbardziej tajemnicza kuzynka – kazarka czubata *Tadorna cristata*. Gatunek ten jest znany z zaledwie 5 zaakceptowanych obserwacji i 3 wypchanych okazów, a o jego biologii praktycznie nic nie wiadomo. Ciekawostką może być jednak fakt, że w jego poszukiwania zaangażowani byli także polscy naukowcy.

Czubata kazarka

Kazarka czubata była bardzo dużą kaczką, rozmiarami przewyższającą krzyżówkę *Anas platyrhynchos*, osiągającą długość 53,5–63 cm (Kuroda 1917, Kear 2005, del Hoyo i in. 2020). Jej masę szacowano natomiast na 1–1,2 kg (Nowak 1983a), przy czym samiec był większy od samicy. Jej najbardziej charakterystyczną cechą był niewielki czubek na głowie, schodzący w tył szyi. Być może kazarka czubata była ogniwem pośrednim pomiędzy rodzajami *Aix* i *Tadorna*, choć wiadomo o niej zbyt mało, by to udowodnić. Poza czubkiem tę niezwykłą kaczkę charakteryzowało bardzo piękne upierzenie, obejmujące prawie w całości białe skrzydła, z kasztanowatymi lotkami trzeciorzędowymi, zielonymi lusterkami, czarnymi lotkami pierwszorzędowymi i czarnym ogonem oraz przypominającymi polskiego ohara pomarańczowymi pokrywami podogonowymi.

Kazarka czubata znana była z wyraźnego dymorfizmu płciowego. Samiec miał zielonkawoczarne ciemienie, pierś i resztę głowy oraz szyi szarobrązowe, a brzuch, płaszcz i boki ciemnoszare, z czarnymi prążkami. Samica charakteryzowała się ciemnobrązowym upierzeniem z białymi prążkami, białą częścią twarzową i bokami szyi. Tył szyi i wierzch głowy miała natomiast czarne, z charakterystycznymi białymi okularami wokół oczu. Piękne upierzenie obu płci ozdabiała dodatkowo czerwony dziób, ciemnobrązowe tęczęwki i pomarańczowe nogi (Kuroda 1917), a upierzenie młodych ptaków do tej pory nie zostało poznane (del Hoyo i in. 2020).

Co ciekawe, początkowo kazarkę czubatą uznano za hybrydę kazarki rdzawej z inną dalekowschodnią kaczką – czuprynką *Anas falcata*. Zapewne przyczynił się do tego czubek na głowie samca tej ostatniej. Ta ozdoba, jak widać, występuje często u różnych niespokrewnionych ze sobą gatunków dalekowschodnich kaczek.

Kazarka czubata znana jest z zaledwie kilku stwierdzeń na rosyjskim Dalekim Wschodzie, w Japonii i w Korei Południowej, choć niepotwierdzone obserwacje pochodzą

też z północno-wschodnich Chin. Wydaje się, że kazarka czubata była gatunkiem osiadłym lub lokalnie koczującym, tworzącym małe stada. Możliwe, że poza sezonem lęgowym przemieszczała się nad wybrzeże Morza Japońskiego, gdzie być może zimowała. Jej tereny lęgowe były prawdopodobnie zlokalizowane na terenach podmokłych i na brzegach rzek. Spekulowano również, tłumacząc nieuchwytność tego gatunku, że mogła się rozmnażać na obszarach górskich, prawdopodobnie z dala od wody lub na jeziorach wulkanicznych. Jednak tak naprawdę nie ma żadnych dowodów na to, jakie siedlisko zamieszkiwał ten gatunek. Nie są też znane prehistoryczne szczątki, które mogłyby ewentualnie powiedzieć coś więcej o jego dawnym zasięgu. Jego nieuchwytność sugeruje jednak, że był to już od dawna gatunek bardzo rzadki.

Informacje o biologii lęgowej oparte są tylko na spekulacjach niepopartych dowodami. Sugerowano na przykład, że do lęgów przystępuje pomiędzy majem a czerwcem i że mogła gniazdować w dziuplach. Zniesienie liczyć mogło do 10 jaj, które prawdopodobnie wysiadywała tylko samica. Nie wiadomo również, czym odżywiała się tajemnicza kazarka, choć budowa dzioba wskazuje, że był to gatunek roślinożerny, którego pokarm mogły stanowić np. trawy. Wskazywano także, że była aktywna głównie w nocy, co z kolei miało być kolejną próbą wytłumaczenia nieuchwytności czubatej kazarki. Można więc zadać pytanie – czy w ogóle coś wiadomo o tym gatunku, a jeśli tak, to co?

Poszukiwania tajemniczej kazarki

BirdLife International (2023) uznaje zaledwie 5 stwierdzeń kazarki czubatej – dwa z Rosji, dwa z Korei Południowej i jedno z Japonii. Pierwszy okaz – samicę – pozyskano w okolicy Władywostoku (Rosja) w kwietniu 1877 r. i znajduje się on obecnie w Muzeum Zoologicznym w Kopenhadze (Dania). Jedyne japońskie stwierdzenie oparte jest na opisie i dość dobrym rysunku pary ptaków widzianych na wyspie Hokkaido w październiku 1822 r. W 1913 w Korei Południowej, w ujściu rzeki Geum odłowiono jedyny znany okaz samca kazarki czubatej, a w 1916 w pobliżu miasta Pusan pozyskano jeszcze samicę. Gatunek został opisany na podstawie tych dwóch okazów przez japońskiego ornitologa Nagamichiego Kurodę (1889–1978), a dziś oba znajdują się w zbiorach Yamashina Institute for Ornithology w Tokio. Kazarka czubata miała też być obserwowana w 1943 roku w koreańskiej prowincji Chungcheong Północny. Ostatnia wiarygodna obserwacja tego gatunku pochodzi z połowy maja 1964 r. (1 samiec i 2 samice) z Rosji, z wyspy leżącej na południe od Władywostoku. Potem raportowano także o obserwacji 2 samców i 4 samic w Korei Północnej w marcu 1971 r., jednak podważono wiarygodność tego stwierdzenia. W 1985 r. dwa osobniki kazarki czubatej miano zaobserwować także na dalekowschodnich wybrzeżach Rosji, lecz tych obserwacji również nie zaakceptowano, podobnie jak wszystkich stwierdzeń z północno-wschodnich prowincji Chin (Heilongjiang, Jilin, Liaoning, Hebei, Yunnan).

Oprócz wymienionych obserwacji i zaledwie trzech wypchanych okazów po tajemniczej kazarce zostało też kil-

ka udanych rysunków, niepozostawiających wątpliwości, o jaki gatunek chodzi. Najstarsze źródło to rysunek samca na japońskiej karcie do gry pochodzącej z ok. 1700 roku. Wiadomo też, że na początku XVIII wieku co najmniej jeden okaz został schwytany w Korei i wywieziony do Japonii, gdzie znajdował się w hodowli w latach 1716–1736. Kolejny został schwytany i trzymany w niewoli ok. 1854 roku. Ten ostatni został też przedstawiony w Kanbun-Kinpu, słynnym japońskim dziele pszczelarstwu. Również stare chińskie gobeliny przedstawiają kaczkę podobną z wyglądu do kazarki czubatej. Wiadomo też, że istniały co najmniej trzy kolejne okazy kazarki czubatej. Samica i samiec pozyskane w 1913 r. miały trafić w ręce prywatnego kolekcjonera, po czym oba okazy zaginęły. Dodatkowo około roku 1900 chiński myśliwy zaoferował jeden okaz profesorowi Uniwersytetu Pekńskiego, ale ponieważ profesor nie zdawał sobie sprawy, jak rzadki jest to gatunek, odrzucił ofertę.

Wielokrotnie podejmowano szeroko zakrojone poszukiwania tej tajemniczej kaczki i, co najciekawsze, jedno z nich zainicjował w 1982 r. polski biolog – dr. Eugeniusz Nowak, który zebrał również całą dostępną wiedzę na temat tego gatunku (Nowak 1983a). Nawiązał on współpracę z naukowcami z 5 krajów basenu Morza Japońskiego, a na Międzynarodowym Kongresie Ornitologicznym w Moskwie zreferował plan poszukiwań tego gatunku. W 1983 r. rozpoczęto poszukiwania, które wsparły liczne artykuły w prasie (np. Nowak 1983b) oraz blisko pół miliona ulotek w 4 wersjach językowych, rozdawanych mieszkańcom terenów, na których spodziewano się, że mogła przetrwać kazarka. Mimo to cała prowadzona przez 5 lat akcja poszukiwawcza nie dostarczyła żadnych dowodów na istnienie kazarki czubatej. Potem poszukiwania kontynuowali już tylko Chińczycy w latach 1986–1990. Rozprowadzono wtedy aż 15 000 ulotek w 25 prowincjach, lecz wygenerowało to zaledwie 82 odpowiedzi i żadnych potwierdzonych stwierdzeń.

Pomimo braku aktualnych stwierdzeń kazarki czubatej, wciąż nie uznano jej za wymarłą, tylko za krytycznie zagrożoną wyginieciem (kategoria CR; BirdLife International 2023). Jeżeli gatunek nadal istnieje, jego liczebność wynosi mniej niż 50 osobników. Wydaje się jednak mało prawdopodobne, aby jeszcze odnaleziono te tajemnicze ptaki.

Literatura

- BirdLife International. 2023. Species factsheet: *Tadorna cristata*.
del Hoyo J., Collar N. i Kirwan. G.M. 2020. Crested Shelduck (*Tadorna cristata*), wersja 1.0. W: *Birds of the World* (red: J. del Hoyo, A. Elliott, J. Sargatal, D.A. Christie, and E. de Juana). Cornell Lab of Ornithology, Ithaca, NY, USA.
Nowak E. 1983a. Die Schopfkasarka, *Tadorna cristata* (Kuroda, 1917) - eine vom Aussterben bedrohte Tierart (Wissensstand und Vorschläge zum Schutz). *Bonner zoologische Beiträge* 34 (1–3): 235–271.
Nowak E. 1983b. Szukamy kazarki. *Przełom* 2007.
Kear J. 2005. Ducks, Geese and Swans: General chapters, species accounts. Volume 1 (Anhima to Salvadorina). Oxford: Oxford University Press.
Kuroda, N. 1917. On one new genus and three new species of birds from Corea and Tsushima. *Tori* 1(5): 1–6.